

AF RHEA LEMAN

ARENDR - AT SE I MØRKE

SAMPRODUKTION MELLEML
OFF OFF/ PRODUKTION OG ODENSE TEATER

UNDERVISNINGSMATERIALE 2023/2024

MÅLGRUPPE 10. klasse, ungdomsuddannelser og op

OT
ODENSE
TEATER

1 INDHOLDS- FORTEGNELSE

1	Indholdsfortegnelse	2
2	Om Arendt - at se i mørke	3
3	Materialevejledning	4
4	En hyldest til eftertanken	5
5	Man skal finde en sprække - interview Rhea Leman	6
6	Uddrag fra manuskriptet	8
7	Hannah Arendt	16
8	Tidslinje - Hannah Arendt	18
9	Inspiration af og om Hannah Arendt	19
10	Citater af Hannah Arendt	20
11	Et danskfagligt perspektiv - mest dansk men også andre fag	21
12	Skoler og ungdomsuddannelser i Odense Teater	24

2

OM ARENDR - AT SE I MØRKE

Manuskript

/ RHEA LEMAN

Instruktion

/ ANNE ZACHO SØGAARD

Scenografi

/ LISBETH BURIAN

Komponist

/ AUGUST ROSENBAUM

Koreografi

/ ALMA TOASPERN

Lysdesign

/ ANDREAS BUHL

Lyddesign

/ ISE KLYSNER KJEMS

Dramaturg

/ MATHIAS ROSENKRANDS BECH

Medvirkende

/ INA-MIRIAM ROSENBAUM / Hannah Arendt

/ BENJAMIN KITTER / Heinrich Blücher m.fl.

/ KLAUS T. SØNDERGAARD / Adolf Eichmann m.fl.

Arendt - At se i mørke er i samproduktion mellem Off Off/Produktion og Odense Teater

Forestillingen er en fiktion inspireret af Hannah Arendts liv og tænkning.

Forestillingen er støttet af Statens Kunstfond, Beckett-Fonden, Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, Knud Højgaards Fond, Sonning Fonden og L. Zeuthens Mindelegat.

UNDERVISNINGSMATERIALERNE TIL ARENDR - AT SE I MØRKE ER SKREVET AF
LINE HEDE SIMONSEN / Skolekoordinator, Odense Teater
BRIAN BO JENSEN / Skolekontakten, Odense Teater
RHEA LEMAN / Dramatiker

3

MATERIALE VEJLEDNING

Forestillingen om Arendt - at se i mørke er inspireret af Hannah Arendts liv og værk. Forestillingen er et kunstnerisk bud på hvilke hændelser og livsomvæltninger, der gjorde Hannah Arendt til den berømte politiske tænker som hun er.

Det er umuligt at yde Hannah Arendts værk retfærdighed i en forestilling på to timer, men vi håber at den kan give et indblik i hendes liv og værk og være et udgangspunkt for at arbejde med hendes tanker - også dem vi ikke berører i forestillingen.

1. del af materialet omhandler forestillingen Arendt - at se i mørke. Her finder du et interview med dramatiker og forfatter Rhea Leman som fortæller om sin rejse med forestillingen. Rhea Leman har desuden generøst stillet et uddrag af manuskriptet til rådighed i materialet.

I materialets 2. del finder du en kort introduktion til Hannah Arendt og hendes værk. Du finder også en tidslinje over hendes liv samt en oversigt over de af hendes bøger, som er udgivet på dansk.

Desuden kan du finde gode links til at lære mere om Hannah Arendt, tankevækkende citater af og om Hannah Arendt samt ikke mindst idéer til at arbejde med Hannah Arendt i dansk og andre fag. Der er oplæg til både en litterær tilgang, en mediemæssig tilgang og en sproglig tilgang.

Vi håber, materialet kan være til inspiration.

God fornøjelse med Arendt - At se i mørke!

PRAKTISK INFORMATION OM ARENDT - AT SE I MØRKE

31. AUG. - 7. OKT. / Skolepris aftenforestillinger mandag, tirsdag, onsdag og torsdag.
Skoleforestilling kl. 12.00 19. og 22. sept.

SPILLESTED / Odense Teater, Værkstedet,
Jernbanegade 21, 5000 Odense C

MÅLGRUPPE / 9. - 10. klasse og ungdomsuddannelser

FAG / historie, dansk, samfundsfag, dramatik og filosofi.

BILLETPRIS / Dagforestillinger 70 kr. pr elev, aftenforestillingen 80 kr. pr elev.
Prisen er altid 40 kr. pr lærer (max 1 lærerbillet pr. 10 elever)

SPØRGSMÅL / Kontakt skolekoordinator Line Hede Simonsen på line@odenseteater.dk eller på tlf. 29343339 hvis du spørgsmål omkring forestillingen eller undervisningsmaterialet.

BESTIL BILLETTER / på www.odenseteater.dk under menupunktet skoler. Har du problemer med at booke dine billetter er du velkommen til at skrive til skole@odenseteater.dk så hjælper vi dig.

4

EN HYLDEST TIL EFTERTANKEN

Hannah Arendt stillede mange spørgsmål og var altid interesseret i at se emner fra mange forskellige vinkler. Det vil vi gerne hylde med mulighed for at reflektere over forestillingen i salen på forskellige måder.

Afertalks dagforestillinger

Efter de to forestillinger i dagtimerne vil skuespiller Ina-Miriam Rosenbaum møde publikum til samtale og spørgsmål.

Afertalks aftenforestillinger

I forbindelse med 3 aftenforestillinger er der arrangeret aftertalks med en ny gæst hver aften.

Sammen med skuespiller Ina-Miriam Rosenbaum vil dagens gæst fortælle om sin vinkel på Hannah Arendt og hendes tænkning og derefter vil der være mulighed for samtale og debat med publikum. Arrangementet varer ca. 30 minutter.

Har du billet til den pågældende dag er du automatisk tilmeldt samtalen.

21. september

Hvad Hannah Arendt ved om Putin

Gæst er cand.mag. i tysk og filosofi Karin Wolgast

26. september

Arendt, Eichmann og ondskabens banalitet

Gæst er lektor i tysk samtidshistorie og holocaustforsker ved SDU: Therkel Stræde

4. oktober

Arendt fra filosofi til dramatik

Gæst er dramatikeren bag forestillingen Rhea Leman

Af Line Hede Simonsen

5/INTERVIEW RHEA LEMAN

MAN SKAL FINDE EN SPRÆKKE

Det er den dansk/amerikanske dramatiker og instruktør Rhea Leman, der har skrevet manuskriptet til forestillingen *Arendt – at se i mørke*. Det var skuespiller Ina-Miriam Rosenbaum, som spiller Hannah Arendt i forestillingen, der fik idéen til at skrive en forestilling om Hannah Arendt.

- Ina-Miriam Rosenbaum og jeg har arbejdet sammen mange gange, blandt andet med forestillingen *Hitler On The Roof*, hvor hun spillede Hitlers propagandaminister Joseph Goebbels. Det var vores første kunstneriske samarbejde og det blev en stor triumf. Siden har vi arbejdet sammen adskillige gange.

Det er heller ikke første gang Rhea Leman kaster sig ud i et dramatisk projekt, som tager udgangspunkt i en historisk person. Udover Goebbels har hun for eksempel skrevet om: Berlusconi, Stalin og Anne Frank.

- Jeg elsker det store research-arbejde, der følger med, når man skal forsøge at indfange et menneske. Det er en fantastisk proces at læse og fordybe sig i et menneske og finde ud af, hvad man vil gøre med materialet.

Rhea Leman kendte ikke så meget til Hannah Arendt på forhånd, og hun har ikke været nogen nem dame at indfange.

- Jeg har læst en masse litteratur om og af Hannah Arendt. Jeg har set interviews med hende på YouTube og alt hvad jeg ellers har kunnet støve op. Hannah Arendt var en yderst intelligent og provokerende skikkelse. Hun var modig, stædig og ikke altid helt nem at forstå. Jeg har været særligt optaget af hendes bog *Eichmann i Jerusalem* om retssagen mod Adolf Eichmann. Bogen gjorde Hannah Arendt persona non grata i jødiske kredse. Hendes kritik af den politiske iscenesættelse af retssagen mod Eichmann fra israelsk side og hendes store interesse i at forstå Eichmann blev taget meget ilde op og opfattet som om, hun vendte sig mod sine egne.

Det var dog først da Rhea Leman mødte Richard Bernstein, som kendte Hannah Arendt godt, at hun fandt en nøgle til at fortælle om historien om den store tænker. Richard Bernstein kendte og underviste sammen med Hannah Arendt på The New School i New York. Han har skrevet bogen *'Hvorfor skal vi læse Hannah Arendt i dag'*.

- Mine samtaler med Richard Bernstein, som kendte Hannah Arendt både som ven og kollega, åbnede et fantastisk vindue ind til mennesket bag myten. Det er altid vigtigt for mig at finde en sprække, noget mærkeligt, en fejl, der kan gøre personen levende, troværdig og interessant. Jeg tror, at et af Hannah Arendts store problemer var, at hun næsten var for intelligent. Hun vidste måske altid lidt bedre end andre, og hun havde svært ved at give sig. Der var en menneskelighed i det, som blev min nøgle ind i historien.

Det viste sig også, at Hannah Arendt var i København i 1975 for at modtage Sonningprisen, endda som den første kvinde nogensinde. Den situation blev rammen om forestillingen, som udspiller sig på et hotelværelse i København, hvor Hannah Arendt forsøger at skrive sin takketale. I tankerne genoplever hun nogle af de begivenheder, der har formet hende som menneske og filosof.

- Jeg har ledt efter nogle af de store begivenheder i Hannah Arendts liv, som jeg tror har haft betydning for hendes personlighed og filosofi: Hendes opvækst i Tyskland med begyndende jødeforfølgelse, hendes flugt til Frankrig og senere USA. Hendes stærke mor, hendes store kærlighed: Heinrich Blücher. Det er alt sammen fixpunkter i den historie, som jeg har valgt at fortælle om hende.

Hendes kærlighedsforhold til Heinrich Blücher er meget interessant. De levede i et åbent forhold og han var notorisk utro. Det er et modsætningsfyldt forhold, som samtidig er fyldt med kærlighed. De har en løbende samtale gennem hele deres ægteskab. I forestillingen taler Hannah med ham,

selvom han på det tidspunkt har været død i 5 år. Ikke engang døden kan stoppe den samtale. Sådan tror jeg det er, når man har været sammen i mange år.

For at skrive om et andet menneske skal der være en genkendelse, mener Rhea Leman. Hun har fundet over sin egen histories lighedspunkter med Hannah Arendt. De er begge fra jødiske familier og har haft Holocaust tæt på. Og så har de begge skabt sig et nyt liv langt væk fra, hvor de blev født.

- Ligesom Hannah Arendt har jeg levet det meste af mit liv i et andet land end det, jeg er født og opvokset i. Som helt ung forlod jeg New York og flyttede til Danmark, hvor jeg har boet og arbejdet siden. Jeg har forsøgt at udtrykke mig på et andet sprog end mit modersmål. Jo ældre jeg bliver, desto mere får jeg øje på omkostningerne ved det. Der er noget, jeg har mistet. Jeg forestiller mig, og jeg har kunnet læse, at Hannah Arendt også har følt mange af de omkostninger på egen krop. Vi er begge lykkedes med at skabe os et nyt liv i et nyt land, men noget er gået tabt. Både sprogligt og menneskeligt.

En forestilling på to timer kan på slet ikke yde Hannah Arendts værk og liv retfærdighed, men den kan give et bud på hendes historie.

- På et tidspunkt i processen vender jeg mig mod min fantasi. Og så begynder jeg at skrive. På den måde er forestillingen en fiktion inspireret af Hannah Arendts liv og tænkning. Stykket giver et indblik i og en introduktion til hvem Hannah Arendt var og hvad der måske har gjort hende til den store tænker og personlighed, som hun var. Mit mål med forestillingen er både at underholde og uddanne. Nogle publikummer vil kende Hannah Arendt og hendes tanker på forhånd, mens andre måske først vil støde på hende med forestillingen. Og begge grupper skal kunne opleve forestillingen. Det er selvfølgelig en svær balance.

Hannah Arendt og hendes tanker om mennesker er bestemt værd at stifte bekendtskab med, måske særligt i dag.

- Hannah Arendts tanker virker mere relevante end nogensinde. For eksempel hendes tanker om menneskets mulighed og ansvar for at stoppe op og reflektere over det liv, de lever og de ting de gør. Også selv om det betyder, at de må gå mod

strømmen. Højredrejning, populisme og totalitarisme. Mange af de ting vi bokser med i dag, dem har hun skrevet meget klogt om. 2. verdenskrig og Holocaust bliver vi også ved med at kredse om som samfund: Hvorfor skete det, hvordan skete det og kan det ske igen. Det er spørgsmål vi stiller os selv igen og igen, og vi finder nok aldrig rigtig et svar. Men jeg tror det er vigtigt, at vi bliver ved med at spørge. Det tror jeg også, at Hannah Arendt ville mene.

Om Rhea Leman

Dramatiker og instruktør

- Født i New York, bosat i Danmark siden 1981
- Oprindeligt koreograf og har haft sit eget teaterkompagni Teatertango.
- Kunstnerisk leder og grundlægger af DRAMA-MAFRONTEN 2009-2020.
- Har skrevet og instrueret teater, radio og TV-dramatik. Har modtaget priser for flere instruktioner og været har været reumertnomineret som Årets Dramatiker flere gange.
- Har blandt andre tillidsposter været formand for Statens Kunstfonds scenekunstudvalg.
- Har modtaget Lauritzen Fondens Visionspris (Dramafonten 2018) og modtaget Allen Prisen for "Fremragende dramatisk skrivekunst" af Danske Dramatikere (2014)

Uddraget må kun bruges til uddannelsesformål.
Bringes med venlig tilladelse af
dramatiker Rhea Leman COPYRIGHT ©

6/

UDDRAG FRA MANUSKRIFTET

FØRSTE AKT
SCENE 1

Black-out.
ET SKILT skrevet (video) med maskinskrift ledsaget af lyden af en skrivemaskine.

SKILT:
FØRSTE KAPITEL
K-Ø-B-E-N-H-A-V-N, D-A-N-M-A-R-K, 1-9-7-5,
HOTELVÆRELSE.
ELEGANT HOTELSUIITE: EN SUITE MED EN DOB-
BELTSENG, EN MINDRE SOFA, ET SKRIVEBORD, EN
SKIVEMASKINE, EVENTUELT EN STOL OG ET STØRT
VINDUE, HVORFRA MAN KAN SE UD OVER BYEN OG
HVOR DER BLIVER PROJICERET VIDEO.
ET BADEVÆRELSE BAG EN GLASVÆG HVOR BELYS-
NINGEN KAN JUSTERES - NOGLE GANGE AFSLØRES
BADEVÆRELSET, ANDRE GANGE ET SORT RUM.

HANNAH ARENDT (69) pakker sin kuffert ud, mumler for sig selv med en tændt cigaret hængende fra læberne. Hun har ingen sko på.

HEINRICH BLÜCHER, Hannahs afdøde mand, sidder skjult bag en avis. Vi ser kun røgen fra hans pibe. Hun tager en bunke papirer op af sin mappe og taber et par sider. Hun bøjer sig ned for at samle dem op, snubler og falder. Vi kan se, hvor gammel hun er. Heinrich prøver at hjælpe hende op, men hun holder ham tilbage med udstrakt arm.

HANNAH
Kein Mitleid. Ingen medlidenhed.

Hun samler papirerne op med et smil og fortsætter med at pakke ud.

HANNAH
Hvor meget tid har jeg?

HEINRICH
Til i morgen formiddag.

HANNAH
Hvordan kommer jeg til universitetet?

HEINRICH
Der kommer nogen og henter dig.

HANNAH
Nå, er jeg så vigtig?

HEINRICH
Du er den første kvinde og den første amerikaner, der får tildelt den fornemme Sonningpris, så jeg vil sige, ja, du er ... lidt vigtig.

HANNAH
Heinrich, du ved da også alting.

HEINRICH
Meget mere end dig, du kære. Meget mere end dig.

HANNAH
Må jeg godt ryge under talen? Jeg har hørt, at alle danskere ryger. Selv deres dronning.

HEINRICH
Det tvivler jeg på.

HANNAH
Du tvivler på alt.

HEINRICH
Ikke på dig. Jeg tvivler aldrig på dig, Hannah Arendt.

HANNAH
Nå, men lige nu tvivler jeg nok for os begge to.

HEINRICH
Du skal nok klare det.

Hun begynder at samle papirerne til talen sammen. Hun bladrer igennem dem.

HANNAH

Hvorfor fanden skulle danskerne lige hædre mig med den pris?

HEINRICH

Verden ifølge Hannah Arendt er den verden, vi lever i nu.

HANNAH

Hvem har sagt det?

HEINRICH

Sikkert dig.

HANNAH

Nå ja, sikkert mig.

HEINRICH

Og jeg ved godt, at det er en stor byrde for dig at modtage hundrede tusind kroner.

Beat.

HANNAH

Beklager jeg mig?

HEINRICH

Ja.

HANNAH

Hvor skrækkeligt.

HEINRICH

Ja.

HANNAH

Jeg er bare ... du ved, ... det at være her, det at være i Europa igen --

HEINRICH

Koncentrer dig, Hannah.

HANNAH

Koncentrer mig. Ja. Det er bare ... Da jeg landede i København og kørte fra lufthavnen, syntes jeg, at jeg så Mor på gaden.

HEINRICH

Har Martha nogensinde været i København?

HANNAH

Nej, ... det ved jeg ikke, det ved jeg ikke, Heinrich,

men du ved ... gaderne, husene, folk her minder mig om mit Berlin, og jeg troede, jeg så Mor komme spadserende, som om hun var dronning af Danmark, og jeg så mig selv som barn gå ved siden af hende. Hun holdt fast i min hånd, og jeg kiggede op på hende og vidste, at verden ikke kunne gøre mig noget når hun var hos mig.

(beat)

Mærkeligt at vi ikke har nogen, der holder os i hånden hele livet igennem.

HEINRICH

Hvad med mig?

HANNAH

Heinrich, skat, du døde for næsten fem år siden.

HEINRICH

Og din mor har været død endnu længere.

HANNAH

Netop. Jeg er nået til det punkt i mit liv, hvor jeg mere er omgivet af de døde end de levende. Hvor jeg dog savner dem allesammen.

HANNAH

Det er blevet værre.

HEINRICH

Det er blevet værre, Hannah.

HANNAH

Jeg taler ustandselig med mig selv.

HEINRICH

Du taler ustandselig med dig selv.

HANNAH

Nå, det må du undskylde. Generer det dig?

HEINRICH

Kun hvis det generer dig.

HANNAH

"At tænke er sjælen, der snakker med sig selv."

HEINRICH

Platon.

HANNAH

Netop. Platon. Der er altid to stemmer inden i mig.

En der stiller spørgsmål og én, der svarer. En der benævner realiteterne og én, der udfordrer dem. På den måde er det ikke en monolog, snarere en dialog. Jeg er aldrig alene.

HEINRICH

Forresten ... det er vores egen stemme, vi hører i det sidste øjeblik ... i det sidste øjeblik ... inden vores sidste åndedrag.

HANNAH

Vores egen stemme, Heinrich?

HEINRICH

Tænk lidt over det.

HANNAH

Åh gud, nu skal jeg bekymre mig om det. Nå, og hvad sagde du så inden dit sidste åndedrag?

HEINRICH

Jeg sagde ... "Hvor jeg dog elsker Hannah Arendt."

HANNAH

(ler)

Nu skal du ikke blive schmaltsky.

HEINRICH

Du tror ikke på mig.

HANNAH

Selvfølgerlig tror jeg på dig.

HEINRICH

Du har været min - -

HANNAH

Jeg tvivler ikke på, at du har elsket mig i tredive år, Heinrich Blücher, men vi har levet i et åbent ægteskab i næsten tyve, så du skal ikke begynde at synge "Du er min eneste ene" nu hvor du er død.

HEINRICH

Hører jeg, du fortryder?

HANNAH

Aldrig.

HEINRICH

Er du sikker?

HANNAH

Absolut. Jeg var glad for, at du elskede så mange.

HEINRICH

Og du var glad for at blive elsket af så mange?

HANNAH

Så mange?

HA.

Skal vi lave et regnestykke?

En ubehagelig pause. Endelig.

HANNAH

Lad os ikke komme ind på det.

HEINRICH

Lad os ikke komme ind på det.

Heinrich antyder, at hun skal arbejde videre. Hun vender tilbage til sit papir, kigger det igennem. Efter et øjebliks overvejelse river hun det i stykker og smider det i papirkurven. Hun tænder en cigaret.

HANNAH

Efter alle de taler, jeg har skrevet, hvorfor skal denne her være så svær?

HEINRICH

Du har altid haft en lille abe, der kløede dig på ryggen, når du skulle til at skrive // takketale. Du tager bare din maske på og -

HANNAH

Det er som om det her er min sidste tale.

HEINRICH

Hvor mange gange har du ikke sagt det?

HANNAH

Det her er min sidste tale, og det betyder, at den skal være perfekt.

HEINRICH

Hvornår har den ikke "skullet være perfekt?".

HANNAH

Denne gang er det anderledes.

HEINRICH

Ja, denne gang lyder du, som om du gerne vil have

at det // er den sidste --

HANNAH

Jeg ønsker ikke noget --

HEINRICH

Bortset fra at skrive talen.

HANNAH

Bortset fra at skrive en tale, der vil ...

HANNAH

... vil rumme mine vigtigste tanker.

HEINRICH

Du har hele dagen til at skrive -- .

HANNAH

Dagene går meget hurtigt, når vi vil have dem til at gå meget langsomt.

HEINRICH

Lige som livet.

HANNAH

Lige som livet.
Beat.

HEINRICH

Lige som livet.

HANNAH

Lige som livet.

Pause.

Hannah tømmer en bunke papirer ud på sengen fra en kuffert.

HEINRICH

Lad mig lige se, hvad du har indtil videre.

HANNAH

Jeg har ikke skrevet et ord.

Hun åbner en anden kuffert fyldt med hendes bøger. Nu er sengen dækket med hendes skriverier.

HEINRICH

Ikke et ord?

HANNAH

Nej, Heinrich, jeg har fandeme ikke skrevet et eneste ord,... der er en skid værd.

(tager nogle papirer i hånden)

Jeg tænkte, at hvis jeg skimmede mine egne skriverier igennem, --

HEINRICH

Dit livsværk.

HANNAH

... så kunne det inspirere mig.

HEINRICH

Du har inspireret hele verden i alle de år, så hvorfor kan du ikke inspirere dig selv for en gangs skyld.

Hun er virkelig ude af den. Heinrich holder hende i hånden.

HEINRICH

Du ryster, min kære.

HANNAH

Inden jeg rejste fra New York, bad jeg vores læge om nervepiller.

HEINRICH

Det gjorde du ikke, Hannah Arendt.

HANNAH

Jo, vel gjorde jeg så, Heinrich Blücher.

HEINRICH

Jamen, de kommer til at æde af hånden på dig.

HANNAH

Lige som geder.

HEINRICH

Geder med cigaretter hængende ud af munden.

HANNAH

Viking-geder med horn og cigaretter hængende ud af munden.

Latter. Hannah får et hosteanfald.

HEINRICH

Hvad kan jeg gøre for dig?

HANNAH

Jeg tror, mine cigaretter er ude på badeværelset.
Heinrich bevæger sig ikke.

HANNAH

Jeg skal bare have to hvæs, så klarer jeg mig.

HEINRICH

Hvad sagde lægen?

HANNAH

Du ved fandeme da godt, hvad lægen sagde.

HEINRICH

Så hvornår holder du op?

HANNAH

Du holdt aldrig op.

HEINRICH

Og se så hvad der skete med mig. Død som en sild.

HANNAH

Heinrich, jeg lever for at leve, ikke for at dø.
Heinrich bevæger sig ikke. Han smiler bare. Endelig går hun selv ud på badeværelset, tænder for lyset, ser et øjeblik i spejlet ... vender sig for gå ud, da hun ser ADOLF EICHMANN sidde på toilettet med bukserne nede og bøjet hoved, mens han læser NEW YORKERbladet.
Han ser langsomt op på Hannah og smiler.

EICHMANN

Nå, der er du, Hannah Arendt. Velkommen tilbage til Europa. Tillykke med din fornemme pris.

HANNAH

Hvad fanden - -

Eichmann holder New Yorker-bladet op.

EICHMANN

Jeg ville bare sige ... tak, mange tak for din forståelse, for din utrolige evne til at se sandheden, Eichmann i Jerusalem og den vidunderlige undertitel Ondskabens Banalitet. Stortaret. Jeg kunne ikke være mere enig med dig. Sikken indsigt.

Hannah snupper New Yorker-bladet ud af hånden på ham og løber ud af badeværelset ...

EICHMANN

(råber efter hende)

Det er fremragende skrivekunst FREMRAGENDE

- - -

Hun smækker døren i og løber ind i suiten. Hun er rystet, men vil ikke vise det. Hun en sej dame - tror hun selv. Heinrich sidder på sofaen bag en avis. Hannah prøver at falde til ro. Hun tænder en cigaret til ...

HANNAH

(til publikum)

Hvor er det arrogant af mig at tænke på ham i dette øjeblik ... dette øjeblik, hvor jeg skal modtage en pris for mit bidrag til den europæiske civilisation ...når han var en af grundene til, at den gik i stå i alle de år. Hvordan kan jeg tillade, denne klovn af en mand at invadere mine tanker igen og igen og igen? Hvad bilder jeg mig ind at være så svag? Beat.

HEINRICH

(ser op)

Okay?

HANNAH

Absolut.

HEINRICH

Ricardo Klement?

HANNAH

Hvad?

HEINRICH

Hvad?

HANNAH

Hvad var det, du lige sagde?

HEINRICH

Jeg sagde ... okay?

Beat.

HANNAH

Okay.

HEINRICH

Hannah du skal ikke lade dine minder snige sig ind på dig.

HANNAH

Heinrich, mine minder sniger sig ikke ind på mig, ...
De melder sig med gjaldende hornmusik.

HEINRICH

Ignerer dem.

HANNAH

Jeg ignorerer intet.

HEINRICH

Må jeg foreslå noget?

HANNAH

Er det et retorisk spørgsmål?

HEINRICH

Er det et retorisk spørgsmål?

Latter.

Hun finder et par piller og sluger dem.

Hun sætter sig ved skrivemaskinen og begynder
at skrive.

HANNAH

Det eneste, jeg ønsker lige nu, er at skrive talen, gå
til den prisuddeling, flyve tilbage til New York, gå
ind i vores lejlighed, sætte mig ved mit overlæsse-
de skrivebord, se ud ad vinduet, beundre Hud-
son-floden og lade mine tanker vandre og sno
sig ud og ind af uopdagede korridorer, hvor jeg
simplethen kan ...

(beat)

Tænke.

HEINRICH

Og skrive.

HANNAH

Ja. Selvfølgelig. Og skrive.

(skriver)

Hver gang jeg vender tilbage til min sjæls hjem,
mit Europa, ... min ungdom ... så kryber tomheden
op i mig, ... et dybt hul, der minder mig om den-
gang, jeg var nødt til at forlade mit elskede
Tyskland, ... mit sprog, mit liv ... da jeg måtte gen-
nemleve mine år med statsløshed.

(beat)

Bare hør ordet, Heinrich, statsløshed ... det knytter
sig til intethed, en intethed i tilværelsen.

HEINRICH

Du har aldrig været intet, Hannah. Vi har aldrig
været // intet.

HANNAH

Nå, men sådan følte jeg det, for fanden. Jeg følte
det i hele min sjæl, i atten år var jeg ...

(beat)

...Kein Mitleid.

(beat)

Hannah, ingen medlidenhed...

(til Heinrich)

... og hold for Guds skyld op med at prøve på at få
mig til at få det bedre.

HEINRICH

Det må du meget undskylde.

HANNAH

Det er bare det, min skat ... Jeg vil ikke have, at for-
tiden trænger sig ind på mig, jeg vil faktisk gerne
videre, videre mod dig.

HEINRICH

Døden er ikke et sted, man kan besøge og bare
forlade igen, Hannah.

HANNAH

Det ved jeg alt for godt.

HEINRICH

Det er ikke som en udløbsdato på en mælkekarton,
når livet bliver surt. // Og du er ikke helt klar endnu.

HANNAH

Sagde jeg, at livet var surt?

HEINRICH

Aldrig.

HANNAH

Og du har ret.

HEINRICH

Som sædvanlig.

HANNAH

Der er stadig ting at reflektere over, at skrive om,
at nyde. Du ved, hvor glad jeg er for livet, Heinrich.

HEINRICH

Godt. Vi skriver 1975, du er i dit elskede Danmark, og landet her viser dig en stor ære, så der er ingen grund til at pine dig selv. // Kom så i gang.

HANNAH

(for sig selv)

Hannah, kom så i gang.

(beat)

Tak.

HEINRICH

Selv tak.

Hannah vender tilbage til sine papirer og finder en passage i en af sine forelæsninger.

HANNAH

Hvad med at begynde med ...

(hun læser)

"Filosofi er en ensom affære, og det virker kun naturligt, at behovet for filosofi stiger i overgangspårer, hvor folk ikke længere kan regne med stabilitet i verden og deres rolle i den, som vi oplever det lige for tiden."

(beat)

"Minervas ugle spreder først sine vinger, når tuskmørket falder på."

HEINRICH

Hegel.

HANNAH

Absolut Hegel.

HEINRICH

Præcis, og det er derfor dine ord, dine tanker, dine teorier ... dig, min skat, dig ... det er derfor denne gave kommer til dig ... nu.

Hannah ser ned på sine bare fødder.

HANNAH

Scheisse. Hvor er mine sko? Heinrich du ved, jeg ikke kan skrive uden sko på.

Hun finder sine sko under sengen.

HANNAH

Og hvad er klokken? Jeg bliver så forvirret når jeg flyver over havet, ... de timer jeg går glip af.

(beat)

Jeg husker, før Mor døde, at hun havde ti, tolv ure i sit soveværelse, der tikkede løs, så lige meget, hvor hun kiggede hen, så hun sekunderne haste afsted. Afsted imod ...

Hannah tænker et øjeblik.

HANNAH

Det sagde de i receptionen, da jeg ankom. "I morgen tidlig kommer de og henter Dem, Madame." Jeg har aftenen og natten til at folde mine tanker ud og skrive talen.

Hun skriver på skrivemaskinen.

HANNAH

Mine damer og herrer ...

(hun trækker vejret dybt ind og fortsætter så)

"Lige siden jeg modtog den temmelig overraskende nyhed med Deres beslutning om at vælge mig som modtager af den danske Sonningpris som en erkendelse af mit bidrag til den europæiske civilisation, har jeg prøvet at finde ud af, hvad jeg mon kunne sige som svar.

Set fra mit eget livs perspektiv, så er min helt generelle holdning til sådanne offentlige begivenheder, ...

(beat)

... så har det enkle faktum, som jeg ser mig konfronteret med, rusket op i så mange modstridende reaktioner og overvejelser, at det ikke var let for mig at forlige mig med det ... bortset fra den grundlæggende taknemlighed, som efterlader os hjælpeløse, når verden tilbyder os en sand gave, det vil sige noget, der virkelig kommer til os ufortjent, når fru Fortuna ... når fru Fortuna smiler, og vi nemt kan se bort fra det, vi bevidst eller halvt bevidst har hyldet som vores hensigter, forventninger og mål.

(beat - hun tænker, så skriver hun)

Jeg har altid været fascineret af den særlige måde, det danske folk og deres regering håndterede og løste de sprængfarlige problemer, der opstod af den nazistiske erobring af Europa. Jeg har tit tænkt, at denne usædvanlige historie, som De selvfølgelig kender mere til, end jeg gør, skulle være påkrævet pensum på alle kurser i politisk videnskab, der omhandler forholdet mellem magt og vold. Det synes derfor kun naturligt, at jøder,

der har overlevet katastrofen, føler sig forbundet med Danmark på en særlig måde.”

Lyset begynder at fade på Hannah. Langsomt begynder en ild at gløde i vinduet.

HANNAH

Når jeg har den glæde at skrive en takketale --

HEINRICH

Du hader at skrive takketaler.

HANNAH

Shhh. Jeg skriver ...

(beat)

Europæisk Civilisation.

(beat)

Når jeg ser tilbage, så kan jeg siden første verdenskrig spore en voksende sympati for nazi-bevægelsen. Den voksede langsomt, sneg sig ind på os som en ulv, der stille lurar i baggrunden ... man fornemmer, at ulven er der, men kan ikke tydeligt se den. Og alligevel så skete begivenhederne så hurtigt, at det var vanskeligt at følge med. Nitent-tre-og-tredive, et vigtigt år i menneskeheds historie. Jeg var på det tidspunkt syvogtyve år gammel, var færdig med mine studier, boede i Berlin, og til alle jer sladdertasker derude, ja, så havde jeg sagt farvel til den eksplosive kærlighedsaffære med min professor, min mentor, filosofen Martin Heidegger. Jeg var ung, nogle sagde, jeg så godt ud, og her må I bruge fantasien, for jeg er ikke nogen vårhare længere ... Men som jeg altid har sagt ... fantasien er den gave, vi bruger for at gøre en historie til virkelighed. Ilden vokser. Video? Musik?

HANNAH

Når vi taler om den europæiske civilisation, og det gør vi nu ... så blev den slemt beskadiget den 27. februar, 1933, da Rigsdagen, det tyske parlament, gik op i flammer, kun få dage efter, at Hitler kom til magten. De beskyldte kommunisterne for branden, men vi vidste udmærket, at det var nazisterne, der ødelagde den bygning, der symboliserede det tyske fællesskab. Nazisterne var vilde med at sætte ild til ting ... bøger, bygninger, mennesker og byen lugtede af røg i månedsvis og kun et døgn efter branden blev påsat, blev en ny lov vedtaget.

POLIZEI ALFRED dukker frem, den samme skuespiller, der spiller Eichmann. Han har en 1930'er-uniform på. Gestapo? Politi? eller blot et jakkesæt fra tiden.

HANNAH

Loven tillod regeringen at ... arrestere politiske modstandere uden anklage og rettergang ... opløse politiske organisationer ...

HANNAH OG POLIZEI ALFRED

Den afskaffede ... .. den frie presse og ytringsfriheden, ... retten til at organiseres og forsamles.

POLIZEI FRITZ dukker frem, den samme skuespiller, der spiller Heinrich.

POLIZEI FRITZ

Der kunne foretages husundersøgelse, når som helst, uden grund, uden dommerkendelse, de uønskede havde ingen ret til at besidde ejendom. ... Fascismen blev det nye normale.

HANNAH

I kan måske spørge mig, hvorfor jeg ikke tog afsted før 1933, men der var sådan en forvirring og tumult, at vores syn blev sløret, ligesom når man sidder på et tog og kører igennem et landskab ... man kører så stærkt, at landskabet bliver visket ud, men man ved godt det er der. SKYDERIER, BOMBER, EN EKSPLOSION og så BLACK-OUT.

Af Brian Bo Jensen og Line Hede Simonsen

7 / FILOSOF, FORFATTER OG POLITISK TÆNKER

HANNAH ARENDT

Hannah Arendt (1906 - 1975) er en af det 20. århundredes vigtigste politiske og humanistiske teoretikere. Hun var politolog og filosof, men hun ville helst kaldes tænker. Og lige netop tanken, den kritiske tænkning og handlingsorienterede politiske filosofi var kernepunkter for hende.

Hun var stærkt inspireret af blandt andet eksistentialismen og menneskets ansvar. H endes tanker om totalitarisme, holocaust, demokrati og det moderne menneskes vilkår for og forpligtelse til at tænke sig om dukker op alle steder og virker mere relevante end nogensinde.

Hannah Arendt blev født i en jødisk familie. Hun var ikke troende, og dog tager hendes værker ofte udgangspunkt i kristen tænkning - hun citerer både Biblen og Augustin - ligesom hun engagerede sig i den jødiske sag og kæmpede for den. Af sidstnævnte grund oplevede hun nazismens antisemitisme på egen krop efter Hitlers magtovertagelse i 1933, da hun blev anholdt og fængslet i otte dage. Hun nåede at flygte ud af Tyskland og undslap holocaust. Hun mistede i den forbindelse sit tyske statsborgerskab, men i 1950 blev hun amerikansk statsborger efter at have boet i USA i 9 år.

Hendes jødiske baggrund, krigen og nazismen påvirkede hende og hendes forfatterskab. I sine værker forsøgte hun at besvare spørgsmålene, hvad totalitarisme er? Hvorfor den opstod flere steder i verden i det 20. århundrede? Hendes svar er, at totalitarismen er "det radikalt onde", fordi den behændigt og konsekvent udrydder ethvert offentligt rum med mulighed for handling og dermed muligheden for at agere individuelt, og derfra er der ikke langt til koncentrationslejren, der endeligt udrydder de overflødige og uønskede individer. Totalitarismen er kun en mulighed i moderniteten, mener Arendt, fordi den er afhængig af bl.a. teknologi, der gør massekommunikation mulig, og fordi den trækker veksler på ideologier

om bl.a. race. Desuden er mennesket i moderniteten løsrevet fra det traditionelle samfunds normer og overgivet til kapitalismen, der erstatter alle værdier med forbrug, så mennesket er let at manipulere. I værket *The Origins of Totalitarianism* (Det totalitære samfundssystems oprindelse ser hun både på Stalins sovjetkommunisme og Hitlers nazisme - Hvad er det her for en slags styrer? Hvad er totalitarisme. nazismens og stalinismens fællestræk?

Sin politiske tænkning uddyber Arendt i *The Human Condition* (da: *Menneskets vilkår*) fra 1958, og centralt står begrebet *vita activa*, det aktive liv, som hun beskriver ud fra tre begreber: *work* (arbejde), *labour* (fremstilling) og *action* (handling). Arbejde betegner alt det, der knytter sig til de aktiviteter, hvorigennem mennesket kan opretholde livet, d.v.s. produktion af fødevarer, madlavning, børnepleje etc. Fremstilling vedrører modsat alt det, der ikke er nødvendigt for, at det enkelte individ kan opretholde livet, men stabile rammer - samfundet, kulturen - der gør det muligt for mennesket generation efter generation at leve i. Arbejde er altså rettet mod livet, fremstilling mod verden.

Handling er i modsætning til arbejde og fremstilling ikke rettet mod nogen, men er intersubjektiv. Handlingens rum er mellem- og fællesmenneskelig. Dermed tildeler Arendt individualiteten en værdi, fordi den er forudsætningen for fællesskabet, og handling står i skarp kontrast til totalitarismen: "Men fordi vi alle er det samme, nemlig mennesker, og derfor aldrig kan være den samme som noget andet menneske, der lever, har levet eller vil leve, udgør pluraliteten grundvilkåret for menneskelig handling." Endvidere betones individualiteten af begrebet fødsel, der peger på Arendts interesse for og henvisning til religiøse tekster, fordi det indebærer, at der er en værdi forbundet alene med det at være født, altså at være sat i verden og dermed have en familie og

en kultur. Derfor er handling heller ikke politisk i gængs forstand, og Arendt vender sig mod såvel højrefløjen og liberalismen som mod socialismen og Marx; handling er vendt mod menneskets fællesskab og har antikkens græske polis, bystat, som ideal, ikke mod diskussioner om, hvem der skal have hvor stor en del af overskuddet i finanslovsforhandlingerne.

At handling drejer sig om det fællesmenneskelige, og at det er den måske væsentligste pointe i Arendts forfatterskab, peger hendes nok mest alment kendte værk, Eichmann i Jerusalem, også på. Hendes analyse af holocaustforbryderen Adolf Eichmann som en helt almindelig, ret kedelig og uanselig mand var ikke, selvom mange tolkede det sådan, en undskyldning for forbryderen. Han var skyldig og burde dømmes til døden, mente Arendt; hendes karakteristik af Eichmann var blot en påpegning af, hvad der kan ske, når - eller hvis - individet fratages sin egen rolle i en totalitær stat, når menneskets egen handling er umulig, fordi man - som i Eichmanns tilfælde - er nødt til at adlyde ordrer fra den stat, man har ladet få overtaget. "Det ondes banalitet", undertitlen på Menneskets vilkår, er, at ethvert menneske vil kunne ende i samme situation som Eichmann og handle lige så tankeløst som han, og om tænkningen handler Arendts sidste, ufuldendte værk. I de sider, der findes, skriver hun, at tænkning er afhængig af undren, altså at man standser op og tænker, hvis noget ikke giver menneskelig mening - og så skulle man håbe, at ingen kan handle så tankeløst som Eichmann, men historien har som bekendt vist, at man ikke skal vide sig sikker herpå.

Filosofiens fallit

Arendt ser filosofien som utilstrækkelig. Den har spillet fallit og kunne ikke forhindre nazismens fremmarch. Hun ser det som et stort problem, at filosofien hæver sig op på idealernes niveau og dermed væk fra den menneskelige eksistens (handling) og politiks risiko for beskidte hænder og behov for kompromisser.

Arendt var meget optaget af, at mennesket skulle handle og være i verden på en politisk og stilningtagende måde. Hun er svær at placere på det politiske spektrum med sit kritiske syn på både højre- og venstrefløj. Hun var sin egen - og det kan kun vække beundring og være til inspiration.

Arendts relevans i dag?

Det massesamfund, Arendt beskriver, lever vi på mange måder i i dag. Teknologiens mulighed for massekommunikation bidrager ikke kun til en digitalisering, der på den ene side sparer tid og penge, men som på den anden side skaber frustration hos borgerne og skaber et skel mellem unge og ældre, der ikke er it-vante, massekommunikation gør det i lige så høj grad muligt at mislede som at oplyse. Fake news er derfor et begreb, alle bør være opmærksomme på. Spørgsmålet er i yderste konsekvent, om vores brug af sociale og digitale medier ikke har holdt totalitarismen i live, selvom Den kolde Krig er slut, og nazismen og kommunismen umiddelbart er nedkæmpet.

Også Hannah Arendts tanker om statsløshed er relevant. Når man ikke tilhører nogen stat, men er statsløs, står man fuldstændig uden beskyttelse. Det er værd at tænke over, når illegale flygtningestrømme udfordrer EU's grænser, navnlig i Sydeuropa, og skaber overskrifter i alle medier.

Hannah Arendt har inspireret mange demokrati-teoretikere, der har talt for, at demokrati er andet og mere end valg handlinger og afstemninger; det handler først og fremmest om ægte meningsudvekslinger med mulighed for at tale med mennesker, der mener noget helt andet end en selv og med mulighed for at lære nye ting, at ændre syn på tingene.

Kilder:

Anne Marie Pahuus: Hannah Arendt, Forlaget Anis 2006.

Hannah Arendt: Statskundskabens klassikere. Podcast der introducerer Christian F. Rostbølls bog i serien om Hannah Arendt.

Hans Siggaard Jensen m.fl. (red.): Tankens magt, bd. 3, Lindhardt & Ringhof, 2006

Hans-Jørgen Schanz: Hannah Arendt - en livsberkraftende filosofi in Slagmark nr. 37, 2003 (<https://tidsskrift.dk/slagmark/article/view/384/329>)

Af Brian Bo Jensen

8/

TIDSLINJE - HANNAH ARENDR

1906: Fødes d. 14. oktober i Linden, Niedersachsen, i en ikke-ortodoks jødisk familie.

1909: Familien flytter til Königsberg (nu Kaliningrad) for at faren, Paul Arendt, kan behandles for den syfilis, som han pådrog sig som ung, og som er brudt ud igen. Han dør, da Hannah er syv år.

1929: Færdiggør efter studier i Marburg, hvor hun i fire år har en affære med Martin Heidegger, en doktorgrad i filosofi (specifikt handlede den om Augustins kærlighedside) fra universitetet i Heidelberg. Samme år gifter hun sig med Günther Stern

1933: Arresteres og fængsles kortvarigt af Gestapo for sit engagement i kampe for den jødiske sag, hvorefter hun flygtede over Tjekkoslaviet og Schweiz til Paris.

1937: Fratages sit tyske statsborgerskab.

1940: Skilles fra Stern og gifter sig efterfølgende med Heinrich Blücher. De forbliver sammen til hans død i 1970.

1941: Flygter fra det besatte Frankrig til New York via Portugal. Her bosætter parret sig, og Arendt arbejder for jødiske organisationer, skriver for jødiske og amerikanske tidsskrifter og underviser.

1950: Bliver amerikansk statsborger.

1951: The Origins of Totalitarianism udgives; ét bind i tre dele. (Dansk: Antisemitismen (1971), Imperialismen (1972) og Det totalitære herredømme (1979)) Værket analyserer den moderne totalitære stats væsen, nazismens og stalinismens fællestræk og antisemitismen i Europa.

1958: The Human Condition (dansk: Menneskets vilkår) udgives. Her introduceres begreberne arbejde, virke og handling, der er grundlæggende

for Arendts værk.

1961: Rejser til Jerusalem for at dække retssagen mod Adolf Eichmann for The New Yorker.

1963: Eichmann in Jerusalem udgives. (Dansk: Eichmann i Jerusalem (2008)) Arendts fremstilling af Eichmann som en uanselig, pligttopfyldende og loyal embedsmand, der under holocaust blot gjorde, som han fik besked på, vakte voldsom kritik verden over.

1968: Udgiver Men in Dark Times

1970: Udgiver On Violence. Heinrich Blücher dør.

1975: Modtager Sonning-prisen i København.

1975: Dør 4. december af et hjerteanfald. Arendt er da svækket af et hjerteanfald to år tidligere.

Af Line Hede Simonsen

9/

INSPIRATION AF OG OM HANNAH ARENDT

Om Adolf Eichmann

Uanset hvor uhyrlige gerningerne var, så var udøveren hverken uhyrlig eller dæmonisk, og det eneste særlige træk, man kunne spore i hans fortid, såvel som i hans opførsel under processen og de forudgående afhøringer, var noget aldeles negativt: det var ikke dumhed, men en besynderlig, ganske virkelig manglende evne til at tænke. (Arendt, Tænkning og moralske overvejelser, 89)

Om politik -

"Som politisk tænker var hun ikke kun original, men også forudseende. En lang række af de politiske problemer, som dukkede op med fornyet styrke i det 20. århundredes sidste årtier, nemlig minoritetsdannelse, nationalisme, borgerkrig og terror, havde hun forudset.

"Hun formulerede sin politiske forståelse ud fra, at åbenhed og offentlighed er gensidigt forbundne størrelser og begge hviler på, at mennesker træder frem i dette rum som personer med holdninger, der kan afprøves i samtalen.

Fra Anne Marie Pahuus Hannah Arendt Forlaget Anis 2006.

Hannah Arendts udgivelser på dansk

Menneskets vilkår
Gyldendal, 2023

Det totalitære samfundssystemets oprindelse 1-3
Notabene, 191 - 1972
Forlaget Klim, 2019

Om vold, tænkning og moral
Hans Reitzels forlag, 2022 (udgivet første gang 2019)

Om revolution

Klums forlag, 2012

Eksistens og religion

Klums forlag, 2010

Eichmann i Jerusalem. En rapport om ondskabens banalitet

Gyldendal, 2008

Åndens liv

Klums forlag, 2019

Mere Hannah Arendt

Læs Hannah Arendts takketale da hun modtog Sonningprisen:

<https://www.yumpu.com/da/document/read/18515587/1-sonningpristalen-af-hannah-arendt-kbenhavn-1975-mine->

The Hannah Arendt Center (Bard College, New York)

<https://hac.bard.edu/about/>
Ressourcer, videoer og andet om Hannah Arendt.

filmen Viva Activa

Se trailer her:

<https://www.cjff.dk/film/vita-activa-the-spirit-of-hannah-arendt/>

Interview med Hannah Arendt om det moderne menneske

https://youtu.be/a_QP22D3wGc

<https://youtu.be/c2ncxbXpHjs>

10/

CITATER AF HANNAH ARENDR

“There are no dangerous thoughts;
thinking itself is dangerous.”

It is, in fact, far easier to act under
conditions of tyranny than it is to
think.

“Storytelling reveals meaning
without committing the error of
defining it.”

Af Brian Bo Jensen

11 / MEST DANSK - MEN OGSÅ ANDRE FAG

ET DANSKFAGLIGT PERSPEKTIV

11.1 LITTERÆRT PERSPEKTIV EKSISTENTIALISME

Hannah Arendt var ikke eksistentia­list; hun var, som man kan læse ovenfor, tænker med fokus på det politiske liv og livet mellem mennesker, ikke på det enkelte individ. Alligevel er hun oplagt at inddrage i et forløb om eksistentia­lisme. For det første står hendes tænkning i opposition til Sartres partipolitiske (han var kommunist) opfattelse af eksistensens ansvar for essens gennem forpligtende valg, for det andet var Sartre ateist, og selvom Arendt ikke var religiøs, så forbandt hun livet og det at leve med en afgørende værdi. Marianne Stidsen understreger dette i sin omtale af Arendt i sin bog Rilkes engle, hvori indgår et kort, letforståeligt uddrag af Arendts Menneskets vilkår om vita activa, nemlig præsentation af begreberne arbejde, fremstilling og handling.

Arendts pointering af handling og at intet menneske er en ø (for så vidt også totalitarismen og teknologiens mulighed for at vildlede og forføre masserne), peger desuden lige ind i nutiden og det sociale genkomst, der afspejler sig i både dansk og international litteratur. På den måde bliver Arendt en trædesten i en undersøgelse af eksistentia­lismens udvikling fra Anden Verdenskrig til nutiden.

Herunder nævnes en række tekster med en dertil hørende opgave eller et spørgsmål til undersøgelse. Listen kan forhåbentlig – sammen med forestillingen Arendt – at se i mørke – være inspiration til en rejse gennem eksistentia­lismen de seneste 80 år.

- Jean-Paul Sartre: af "Eksistentia­lisme er en humanisme" (1946) in Litteraturens huse: Forklar Sartres begreber eksistens og essens i en pantomime, d.v.s. uden at bruge ord eller rekvisit-

ter.

- Morten Nielsen: "Jeg ser nu i Nat" (1945) in Litteraturens huse:

Undersøg, hvordan og hvorfor selvmordet forkastes i Nielsens digt, og hvordan dette afspejler Sartres begreber eksistens og essens.

- Martin A. Hansen: "Paradisæblerne" (1953) in Litteraturens huse:

Undersøg, hvordan og hvorfor Sartres begreber eksistens og essens indgår i Hansens novelle.

- Hannah Arendt: af Menneskets vilkår (1958) in Rilkes engle:

Forklar Arendts begreb om vita activa og sammenlign det med Sartres syn på eksistens og essens.

- Peter Seeberg: "Hullet" (1962) in Eftersøgningen og andre noveller:

Undersøg, hvordan Seebergs novelle fremstiller totalitarismen/fraværet af vita activa. Diskutér hensigten med denne fremstilling.

- Inger Christensen: "Så dyrker de korn" (1969) in det:

Giv en analyse og fortolkning af digtet ud fra Arendts begreber arbejde, fremstilling og handling.

- Michael Strunge: "REVOLUTION" (1981) in Vi folder drømmens faner ud:

Diskutér på baggrund af en analyse og fortolkning af Strunges digt, hvordan digtet afspejler Arendts vita activa.

- Édouard Louis: Hvem slog min far ihjel s. 53-69 (2018):

Diskutér på baggrund af en analyse og fortolkning, hvordan digtet afspejler Arendts vita activa.

11.2 MEDIEMÆSSIGT PERSPEKTIV DOKUMENTARFILM

Som værk kan man i forlængelse af Arendt - at se i mørke arbejde med dokumentarfilmen Topnazistens tilståelse af Yariv Mozer og Kobi Sitt. Det kunne f.eks. være i et forløb om fakta og fiktion, der også inddrager en biografisk læsning af Lemans skuespil.

Dokumentarfilmen er en dramatiseret dokumentar, der i tre dele fortæller historien om retssagen mod Adolf Eichmann i Jerusalem. Hannah Arendt nævnes undervejs, men filmen følger den mand, som Arendt karakteriserede som kedelig og uanselig, og derfor er det oplagt også at undersøge, hvad ondskab er, og hvordan den fremstilles. Morten Nielsens digt "Skæbne" kan inddrages i den forbindelse.

Endelig vil filmen kunne inddrages i tværfaglige samarbejder med historie og/eller samfundsfag.

11.3 SPROGLIGT PERSPEKTIV RETORIK OG TALEHANDLINGER

Sproget er socialt, og der er en hensigt med som afsender at kommunikere noget på en bestemt måde til en modtager. Det er intersubjektivt, ganske som Arendts begreb handling er det. Derfor kan uddraget af Rhea Lemans skuespil i undervisningsmaterialet bruges i en analyse af sproghandlinger, for at undersøge spørgsmålet om, hvorfor Arendt i tankerne vækker afdøde mennesker til live og samtaler med dem. Hun var som nævnt tænker, men det er tankevækkende for os, at hun, idet hun er ved at skrive sin takketale på sit hotelværelse i København i 1975, har behov for at handle sprogligt - også med mennesker, der var hende fjendtligt stemt.

Man er næsten tvunget til at arbejde med den tale, hvis tilblivelsesproces er hele omdrejningspunktet for dramaet. Men talen er svær og kompleks - selv for 3.g'ere - og det kan ikke anbefales at arbejde med andet end uddrag heraf. Alternativt kan man lave en retorisk analyse af Arendts essay "Vi flygtninge", der er udkommet på Informations Forlag i bogen *De retsløse og ydmygede* (2017). Igen anbefales det kun at arbejde med et uddrag, for det er et langt essay, men som takketalen omhandler den dilemmaet i at være statsløs og derfor at tiltrække sig opmærksomhed og samtidig blot ville være "en privatperson med en individuel skæbne", og der er mange retoriske og stilistisk spændende ting at arbejde med. Der er link til både tale og essay i undervisningsmaterialet i afsnittet "Mere Hannah Arendt", så må det være op til den enkelte lærer at vælge passager, der passer til holdet.

12/

SKOLER OG UNGDOMS- UDDANNELSER I ODENSE TEATER

Find flere undervisningsressourcer på Odense Teaters skolesider.

UNDERVISNINGSMATERIALER

Der produceres undervisningsmateriale til udvalgte forestillinger i sæson 2023/2024. Se hvilke på www.odenseteater.dk under skoler.

MØD EN SKUESPILLER

Mød en af de medvirkende skuespillere før eller efter forestillingen. Hør om arbejdet med forestillingen og om at være skuespiller. Mødet er tænkt som en dialog, så det er vigtigt at du og dine elever har forberedt spørgsmål. Det er en fordel at have læst om stykket og eventuelt arbejdet med undervisningsmaterialet på forhånd. Skuespiller-møderne er gratis.

INTRODUKTIONER

Til visse forestillinger på udvalgte dage kan du og dine elever komme til en gratis introduktion til aftenens forestilling fra kl. 18.00 - 18.30.

For booking af skuespilmøder og introduktioner kontakt Line Hede Simonsen på line@odenseteater.dk

RUNDVISNINGER

Hvordan bliver et teaterstykke til? Hvem arbejder på et teater? Hvor prøver skuespillerne? Og hvem syr kostumerne? Kom med bag tæppet på Odense Teater på en rundvisning. Rundvisninger koster 500 kr. for skoler.

For booking af rundvisning skriv til rundvisning@odenseteater.dk

TRANSPORTREFUSION

Skoler kan søge om tilskud hos Odense Teater. Efter en egenbetaling på 15 kr. pr. elev refunderer vi 50% af jeres transportudgifter. Hvis du vil være sikker på at få tilskud til transport, inden du køber billetter, kan du søge om forhåndstilsagn. Send en mail med antal elever samt et estimeret beløb til os. Når I har været i teatret, sender du faktura for at få udbetalt pengene. Skriv til til skolekoordinator Line Hede Simonsen på line@odenseteater.dk

KONTAKT

Har du spørgsmål eller ønsker i forbindelse med et teaterbesøg kan du kontakte skolekoordinator Line Hede Simonsen på line@odenseteater.dk